

MATTHIAS THOMAS, *Studien zu Chronologie und Totenritual der Otomani-Füzesabony-Kultur*, Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn, 2008, 498 pagini, 113 figuri, 121 planșe, (Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde, 86).

Dr. phil. Matthias Thomas, cercetător la Institutul de pre- și protoistorie din cadrul Universității Saarland din Saarbrücken, se înscrie în seria de specialiști germani preocupați de preistoria sud-estului Europei Centrale. Dovada o constituie lucrarea de față, care reprezintă o versiune îmbunătățită a tezei sale de doctorat susținută în anul 2005.

Cartea are o structură complexă, analiza dezvoltându-se în jurul a șase mari capitole: *I. Einleitung und Forschungsstand* (Introducere și stadiul cercetării) (p. 15–19), *II. Ziel der Arbeit und Methodik* (Scopul cercetării și metodologie) (p. 19–25), *III. Vorstellung der Gräberfelder* (Prezentarea cimitirelor) (p. 25–258), *IV. Chronologie und Kulturelle Identität* (Cronologie și Identitate culturală) (p. 259–351), *V. Zusammenfassung* (Rezumat) (353–355), *VI. Anhang* (Anexe) (357–498). La sfârșit, lucrarea prezintă 121 de planșe.

În introducere (p. 15–19), Matthias Thomas prezintă propria sa accepțiune asupra complexului cultural Otomani-Füzesabony, care în opinia sa reprezintă un fenomen marcant al bronzului mijlociu din nord-estul Bazinului Carpatic. Cercetătorul circumscrie acestui complex culturile Otomani (denumită astfel în literatura de specialitate din România și Slovacia), Gyulavarsánd și Füzesabony (p. 18). Scopul principal al lucrării propuse de cercetătorul german este stabilirea unei cronologii interne a culturii Otomani-Füzesabony, ceea ce va realiza pe baza unei tipologii a ceramicii provenite din 10 cimitire atribuite culturii Füzesabony din nordul Ungariei și din Slovacia, precum și delimitarea unor aspecte de natură socială.

Cea mai mare parte a lucrării lui Matthias Thomas este dedicată discutării celor 10 cimitire (p. 25–258) a căror selecție a fost operată în funcție de cantitatea de informații disponibile în literatura de specialitate cu referire la fiecare necropolă în parte. Prezentarea cimitirelor nu respectă o ordine alfabetică, nici cronologică, ci ține mai degrabă cont de criterii precum modul de publicare. Astfel, primele analizate sunt cele cinci cimitire complet publicate din nordul Ungariei și Slovacia aparținând culturii Füzesabony: cele două cimitire de la Gelej (p. 25–120), și anume Gelej-Kanálisflur (p. 26–86) și Gelej-Beltelekflur (p. 87–117), necropolele de la Pusztaszikszó (p. 121–154), Streda nad Bodrogom (p. 155–192) și Hernádkak (p. 193–228). Recipientele

ceramice descoperite în interiorul mormintelor nederanjate din aceste necropole vor constitui baza tipologiei ceramice propusă de cercetătorul german, folosită ulterior la delimitarea fazelor interne ale culturii. Urmează analiza altor cinci necropole, care, deși nu au fost complet publicate, prezintă materiale care ajută la o mai bună conturare și delimitare a fazelor cronologice. Acestea sunt cimitirele de la Megyasyó (229–231), Tiszafüred-Majoroshalom (p. 232–240), Tiszapalkonya-Erőmű (241–245), Nižná Myžľa (p. 246–250) și Füzesabony-Kettőshalom (p. 251–257). Analiza necropolelor vizează următoarele aspecte: istoricul cercetării, evaluarea critică a surselor (constituite exclusiv din informațiile publicate), gradul de deranjare a mormintelor, distribuția mormintelor pe categorii de sex și de vârstă, modul de amenajare a monumentelor funerare (adâncimea, forma, dimensiunile și volumul gropii funerare, precum și suprafața ocupată de schelet în raport cu dimensiunea totală a gropii), obiceiurile de înmormântare (ritul funerar, modul de depunere a defunctului, poziția brațelor și a picioarelor, orientarea privirii), tipologia pieselor care compun inventarul funerar (împărțite în piese de costum, unelte, arme și vase ceramice), cronologia internă (fazele necropolei, stratigrafia orizontală și verticală), obiceiurile de depunere (clasele de obiecte care constituie inventarul funerar, modul în care aceste clase de piese se combină în interiorul mormintelor, formând mai multe seturi de „echipamente” funerare) și investigațiile de natură socială (sublinierea unor eventuale diferențe între modul de înmormântare al femeilor în comparație cu bărbații, al copiilor în comparație cu adulții, prezența mormintelor simbolice, evidențierea unor schimbări în maniera de tratare a defuncților pe parcursul evoluției necropolei). În funcție de informațiile disponibile în literatura de specialitate, unul sau mai multe dintre aceste aspecte urmărite de Matthias Thomas pot să lipsească din analiza unei necropole. Astfel, în timp ce pentru cele cinci necropole complet publicate aceste aspecte sunt analizate în totalitate, unul dintre obiectivele autorului fiind determinarea unor „norme” general valabile în ceea ce privește obiceiurile funerare atestate în cadrul culturii Füzesabony, pentru celelalte necropole parțial publicate nu pot fi întreprinse analize ce țin de statutul social al indivizilor, obiceiuri de înmormântare, cronologie internă și obiceiuri de depunere. Trebuie precizat faptul că pentru

niciuna dintre necropolele aflate în discuție (cu excepția cimitirului de la Nižná Myžľa, din care din păcate au fost publicate numai câteva morminte) nu au fost întreprinse analize antropologice, împărțirea pe categorii de vârstă fiind realizată de către Matthias Thomas în funcție de dimensiunile scheletelor, iar delimitarea sexului defuncțiilor în funcție de inventarul funerar prezent în mormânt corelat cu poziția de depunere în cazul înhumărilor în poziție chircită, cei depuși pe partea dreaptă fiind asociați bărbaților, în timp ce scheletele chircite pe partea stângă au fost atribuite femeilor (p. 29).

Scheletul tipologiei recipientelor ceramice întocmite de către Matthias Thomas este format de analiza ceramicii provenite din mormintele nederanjate din cadrul cimitirului de la Gelej-Kanálsflur, prin a cărei inseriere autorul stabilește cele două faze de evoluție ale necropolei, care vor constitui un punct de reper pentru determinarea fazelor celorlalte necropole analizate, aflându-se prin urmare la baza cronologiei interne a culturii Otomani-Füzesabony propusă de cercetătorul german. În vederea întocmirii tipologiei ceramicii au fost determinate, pe baza ilustrațiilor, diametrul gurii vasului, înălțimea totală, precum și raportul dintre gâtul vasului și înălțimea sa totală. Criteriul decisiv care a stat la baza definirii principalelor forme a fost considerat raportul dintre diametrul gurii și înălțimea totală a recipientului ceramic, fiind astfel delimitate numai trei forme principale: ulcioare, căni și castroane (p. 49). Această simplificare a formelor ceramice poate să pară ciudată, cunoscută fiind diversitatea morfologică a ceramicii specifice acestei culturi. De asemenea, trebuie menționat că această diviziune nu ține cont de dimensiunile vasului ceramic. Cele trei forme principale sunt împărțite la rândul lor într-o serie de tipuri și variante, fiind întâlnite și situații în care o variantă este reprezentată de numai trei, două sau chiar un singur exemplar (p. 52, 169, 209). Procedeu de inseriere a tipurilor ceramice principale este repetat și pentru celelalte necropole publicate integral, fiind astfel stabilite principalele faze de evoluție ale cimitirelor respective, care sunt ulterior raportate la cele două faze ale necropolei de la Gelej-Kanálsflur.

Cea de-a doua parte a lucrării este dedicată problemelor de cronologie și identitate culturală (p. 259–351), fiind structurată la rândul ei în trei mari subcapitole: delimitarea cronologiei interne a culturii Füzesabony (p. 259–260), o analiză a motivelor decorative întâlnite în necropolele acestei culturi (p. 261–283) și încadrarea în mediul cultural al bronzului timpuriu și mijlociu din nord-estul Bazinului Carpatic (p. 284–351). Utilizând sistemul cronologic stabilit anterior pentru necropolele complet publicate, Matthias Thomas delimitează cinci mari etape în evoluția culturii Otomani-Füzesabony (p. 250–260). Urmează analiza motivelor decorative, fiind avute în vedere doar ornamentele întâlnite pe recipientele provenind din cele 10 necropole discutate anterior, evoluția decorurilor fiind apoi raportată la cele cinci etape din cronologia internă a culturii. Analiza ornamentației este efectuată numai în cazul castroanelor și ulcioarelor, cămile fiind în general nedecorate, fiind astfel determinate, pe baza formei geometrice, 12 clase de

motive decorative. Acestea sunt la rândul lor împărțite în stiluri, dintre care zece ar fi caracteristice ulcioarelor (p. 263–274) și patru castroanelor (p. 274–281), fiind urmărită evoluția stilurilor pentru fiecare din cele cinci etape ale culturii. De asemenea cercetătorul pornește și o discuție cu privire la existența unei ceramici funerare caracterizate printr-o ornamentație aparte, însă nu sunt efectuate comparații cu motivele decorative care apar pe ceramica din așezări (p. 282). În cel din urmă subcapitol al acestei părți sunt discutate pe rând culturile Košťany (p. 284–286), Nyírség-Zatin-Nir-Sanisláu (p. 286–289), Hatvan (p. 289–291), Otomani-Ottomány-Gyulavarsánd (p. 292–294) și descoperirile funerare atribuite acestora, prezentate în ordinea alfabetică a localității moderne în care se află monumentele funerare (p. 294–333). Trebuie precizat că în unele cazuri cercetătorul a inclus și descoperiri care prin natura lor și a contextului în care se aflau, se încadrează mai degrabă în categoria numită *Sonderbestattungen*, reprezentând un fenomen aparte care trebuie tratat separat (cum este cazul descoperirilor de la Săcueni, Sălacea și Tiream, pentru a da numai câteva exemple). O evaluare a celor prezentate până la acest punct îi permite autorului să traseze unele linii directoare ale evoluției culturii Otomani-Füzesabony (p. 333–347), opinia sa fiind într-o mai mică sau mai mare măsură divergentă cu ceea ce s-a scris până acum în literatura de specialitate. Astfel, după Matthias Thomas, complexul Otomani-Füzesabony ar deriva dintr-o sinteză complexă a culturilor Košťany și Nyírség-Nir-Sanisláu (faza timpurie) de la începutul epocii bronzului și grupurile culturale înrudite din estul Ungariei denumite în literatura maghiară Ottomány, cu o influență în ceea ce privește motivele decorative din cadrul culturilor Otomani și Gyulavarsánd. Începutul propriu-zis al culturii Otomani-Füzesabony ar fi marcat de o schimbare în motivele decorative (ca urmare a influenței numite mai sus) și a ritului de înmormântare, de la incinerare la înhumare, ceea ce reprezintă o influență din mediul cultural Košťany. Pe parcursul evoluției culturii, se poate constata însă revenirea treptată la ritul incinerării, care spre sfârșitul său va deveni predominant, așa cum se poate vedea din analiza necropolei de la Streda nad Bodrogom. Evoluția culturii Füzesabony este împărțită în cinci etape, care din perspectiva cronologiei central-europene ocupă intervalul cuprins între etapele Reinecke A2 și Reinecke B1, cu o eventuală prelungire până în Reinecke B2, în date absolute cultura Füzesabony fiind plasată de către cercetătorul german între anii 1900 și 1450 a.Chr. (p. 341–348).

În final, în cadrul anexelor se poate regăsi un catalog al motivelor decorative (p. 357–377), un catalog al mormintelor aparținând celor 10 necropole tratate în lucrare (p. 378–479), o listă a bibliografiei consultate (p. 481–497) și lista ilustrațiilor (p. 498).

Rezultatul unui efort consistent, cartea propusă de Matthias Thomas cuprinde o serie de analize complexe efectuate asupra descoperirilor funerare, analize ce nu au mai fost întreprinse până acum în literatura de specialitate. Situația este însă îngreunată de faptul că autorul se bazează exclusiv pe materialul publicat, a cărui natură împiedică uneori unele analize de detaliu. De

asemenea, întocmirea unei tipologii ceramice pe baza unor ilustrații din publicații mai vechi poate inevitabil să conducă la unele erori. Cu toate acestea, demersul cercetătorului german constituie un pas în plus pentru

cunoașterea realităților complexe ce caracterizează bronzul timpuriu și mijlociu din Bazinul Carpatic.

ALEXANDRA GĂVAN